Nineteen Steps

MILLIE BOBBY BROWN

in samenwerking met Kathleen McGurl

Vertaald door Mariët Herlé

2023 Prometheus Amsterdam

Proloog

Maart 1993

Het was voor het eerst in bijna vijftig jaar dat Nellie weer terug was in Bethnal Green, in de buurt waar ze als kind woonde. De eerste keer sinds het einde van de oorlog. Toen ze uit de ondergrondse het perron opstapte en rondkeek naar bordjes UITGANG schrok ze ervan hoe anders het er nu uitzag dan ze zich herinnerde. Het station was nog niet af en het spoor lag er nog niet toen het station werd aangewezen als openbare schuilkelder tijdens de oorlog. Nu haastten mensen zich langs haar terwijl zij daar met haar koffer in de hand stond en zich probeerde te herinneren hoe er duizend driedubbele hoogslapers in de tunnels hadden gestaan toen ze hier voor het laatst was. Hoeveel eindeloze angstige nachten hadden zij en haar familie hierbeneden doorgebracht ten tijde van de Blitzkrieg? Te veel. En daarna, later in de oorlog, waren er zo veel nachten geweest waarin ze hadden moeten schuilen voor de voortdurende bombardementen bovengronds.

De trein waar ze in gezeten had reed weg, de wielen ratelden over de rails, terwijl Nellie met al haar herinneringen op het perron stond.

Ze hadden de roltrappen vervangen, zag ze, toen ze met haar rolkoffertje op de glanzende stalen treden onder haar stapte in plaats van op die oude met houten latten. Er was een straatmuzikant onder aan de roltrap gaan zitten, die 'Bridge Over Troubled Water' zong, de muziek echode naar boven naar haar toe. Toen ze op de roltrap stond, zong ze zachtjes mee, en herinnerde zich

van het traplopen. Het kwam door wat er hier gebeurd was, vijftig jaar geleden. Die avond die haar leven voorgoed veranderd had. Met haar koffer in de ene hand en haar andere hand tegen haar borst dook ze in elkaar tegen de muur en probeerde de controle weer terug te krijgen en op adem te komen. 'Niet vallen, niet vallen,' fluisterde ze.

DEEL EEN

HERFST-WINTER 1942

1

Het was een heldere zaterdag in september die aanvoelde alsof het nog zomer was. Nellie had een drukke week gehad op haar werk op het stadhuis, waar ze assistent van de burgemeester was, en vandaag verlangde ze naar wat normaliteit, een beetje van hoe het leven voor de oorlog aangevoeld had. Voor de bombardementen en voor de voedselrantsoenen en de eindeloze sombere berichten op de radio. Ze nam haar zusje, Flo, mee om in het park te wandelen. Het was heet – het soort hitte waardoor je ernaar verlangt dat het kouder wordt en dat de blaadjes gaan vallen, maar dan gaf je jezelf op je kop, omdat je wenste dat het geen mooi weer meer was.

De herfstkilte zou er al gauw genoeg zijn, zei Nellie tegen zichzelf. En in die donkere winterdagen zou ze naar huis gaan als het al donker was, struikelend in de verduisterde stad, elke meter even verraderlijk.

'Kom maar, Flo. Laten we maar snel op pad gaan. Des te meer tijd hebben we voor onze picknick,' zei ze en trok haar zusje mee.

Ze liepen door de bekende straten van Bethnal Green waar ze altijd gewoond hadden en kwamen langs een rijtje winkels met hun armoedige etalages. Tweedehandskleding, konijnen- en schapenvlees bij de slager (het was al zo lang geleden dat ze rundvlees had gegeten!), nog steeds een rij bij de groenteman voor appels uit de boomgaarden van Kent. Op de ene hoek stonden de resten van de zijmuur van een gebombardeerd huis, waarin een gordijn nog verloren in het raamkozijn wapperde. Ze

keek niet naar de gebombardeerde plekken, die gaten waar ooit huizen gestaan hadden, huizen net als het hare. Ze wilde haar vrolijke stemming niet bederven door daar nu aan te denken.

'Wanneer gaan ze die herbouwen? Wanneer krijgen die mensen hun huis terug?' vroeg Flo, die ernaar keek.

'Als de oorlog over is, denk ik.' Nellie zuchtte en hing de picknickmand beter over haar arm. Maar de mensen die daar gewoond hadden, zouden nooit meer thuiskomen, dacht ze. Voor zover zij wist, zouden die er al in overleden zijn toen hun huis geraakt werd door een voltreffer.

'Maar als die oorlog nou nooit ophoudt?'

De laatste tijd stonden de krantenkoppen bol van de Engelse bombardementen op München en Nellie voelde haar maag samentrekken als ze daaraan dacht. Elke keer als de Engelsen een Duitse stad met succes hadden gebombardeerd, kon je ervan op aan dat er een vergeldingsaanval zou volgen. En dat betekende meestal dat Londen het doelwit was. En dan zou het East End van Londen weer gevaar lopen.

Haar kleine zusje, net zeven, kon zich amper de tijd voor de oorlog herinneren en er waren geen aanwijzingen dat die snel over zou zijn. Zoals de oorlog de kindertijd van Flo had beschadigd, had hij Nellie beroofd van haar tienerjaren, waarin ze zorgeloos van het leven zou moeten genieten. Nou ja, het was tegenwoordig niet zo erg als in het begin, toen de havens en de pakhuizen het doelwit waren en daarna de Blitzkrieg, waarin Hitler zijn bommenwerpers naar de woonwijken had gestuurd, in de hoop het moreel van de Engelsen daarmee te breken. Dat had niet geholpen. Ze waren er nog, vochten door, en zouden zich nooit overgeven, zoals de minister-president had gezegd aan het begin van de oorlog. *Never surrender*, we geven ons nooit over. Nellie stak haar kin uitdagend vooruit toen ze zich de toespraak van Churchill herinnerde.

'Dit houdt echt wel een keer op, dat beloof ik. Kijk, we zijn er

bijna!' Nellie lachte, omdat ze haar zusje graag wilde opvrolijken toen ze samen over de brug van het Regent's Canal het Victoria Park inliepen, langs de twee standbeelden van honden die de ingang bewaakten. Flo aaide, zoals altijd, elke hond even in het voorbijgaan.

In deze tijd, nu het Victoria Park bijna helemaal was overgenomen door het leger – met luchtafweergeschut aan de ene kant en een krijgsgevangenkamp aan de andere kant –, waren er minder plekken waar je echt vrij kon zijn. Maar er was nog het kleine deel van het park dat toegankelijk was voor het publiek en er waren allerlei kleinere parkjes en tuinen die verstopt waren tussen de straten van de victoriaanse rijen huizen. Sommige waren in moestuinen veranderd, maar in andere mochten kinderen nog steeds spelen en er werd altijd wel ergens gevoetbald, door jongens die hun jassen neergelegd hadden als doelpalen.

Een eindje verderop gingen ze over het kleine bruggetje dat naar een eilandje midden in een vijver leidde. 'Ik herinner me nog dat kinderen niet op dit eiland mochten komen,' vertelde Nellie aan Flo. 'Dit was alleen voor grote mensen.'

'Ben jij dan nooit op het eiland geweest tot je groot was?' vroeg Flo met grote ogen van verbazing.

Nellie lachte. 'Nou ja, we deden het dus wel. Babs en Billy en ik – een van ons leidde de parkwacht af en de anderen renden dan de brug over naar het eiland. Tegen de tijd dat die vent ons in de gaten had, waren wij het hele eiland al over geweest en kon hij niets meer doen dan ons eraf te jagen, maar wij konden harder rennen dan hij en hij kon ons nooit inhalen.'

Flo lachte en Nellie moest ook grinniken. Dat waren leuke tijden geweest, voor de oorlog, toen zij nog naar school ging en Flo nog maar een baby was. Zij, haar beste vriendin Barbara en Barbara's broertje Billy waren toen onafscheidelijk geweest. Ze scheelden niet veel in leeftijd, Billy was een jaar ouder dan Nellie en Babs een jaar jonger. Ze waren samen opgegroeid. Zij was nu

achttien en min of meer volwassen, een werkende vrouw met een belangrijke baan op het stadhuis, maar soms wilde ze dat ze nog een kind was, dat verstoppertje speelde in het park met Billy en Babs.

Alsof ze hem tevoorschijn had getoverd door aan hem te denken, zag ze een bekende figuur die breeduit lachend op ze afkwam. 'Ik dacht al dat jij dat was, Nellie Morris! Gaan jullie picknicken?' riep Billy en wees naar de mand die ze aan haar arm had.

'Ja, wij dachten dat we van het mooie weer moesten gaan genieten en Flo houdt van picknicken.'

'En ik wed dat ze ook van kietelen houdt,' zei Billy, die uithaalde naar Flo. Die rende gillend weg en Nellie stond lachend naar ze te kijken. Billy was net een oudere broer voor ze en ze was dol op hem. Af en toe kon je bijna vergeten dat het oorlog was en door dit soort momenten kon ze het volhouden.

Na een rondje over het eiland waren de twee terug, Billy snakte naar adem. 'Die is me tegenwoordig te snel af,' zei hij, met een beetje piepende ademhaling.

'Voorzichtig, Billy. Je astma.'

Hij knikte en pakte de medicinale sigaretten die hij altijd bij zich had. Na een paar trekjes zat de medicatie daarin diep in zijn longen en stopte het gepiep. 'Ik weet het. Het gaat al beter met me.' Hij stak een sigaret op en inhaleerde diep. 'Kijk maar. Ik ben weer in orde. Wat heb je te eten bij je?' Hij knikte naar de mand die Nellie bij zich had, met de picknick die haar moeder, Em, voor ze gemaakt had.

'Sandwiches, spritsen, citroenlimonade. Genoeg voor ons drieën, als je ook wilt?' Dat was eigenlijk niet zo, maar ze had het gevoel dat ze dat aan moest bieden.

Hij schudde van nee. 'Dat lijkt lekker, maar ik kan niet. Eén dienst later. Luchtaanvallen wachten niet op picknicks.' Hij deed alsof hij naar haar salueerde, woelde door Flo's haar en ging weg.

Nellie zag hoe hij langs een stel middelbare vrouwen liep; een van hen had een poedel aan de lijn. Ze staarden hem na en schudden afkeurend hun hoofd en de hond blafte. Ze namen niet de moeite om de hond te laten ophouden met blaffen. Die vrouwen dachten vast dat Billy dienstweigeraar was, omdat hij vandaag niet in uniform was. Ze wisten niet dat hij een blokhoofd van de luchtverdedigingsdienst was. Ze wisten niet hoe hard hij werkte, hoeveel extra diensten hij draaide, hoeveel nachten hij mensen in de schuilkelder in het ondergrondse station bewaakte, ondanks het feit dat daar opgesloten zitten in die vochtige lucht niet goed was voor zijn longen.

Ze deden allemaal mee aan de oorlogsinspanningen. Haar vader, Charlie, draaide elke week een paar diensten als brandwacht, naast zijn normale werk in het magazijn in de Londense havens. Babs werkte in een fabriek waar militaire uniformen gemaakt werden.

'Nellieeee! Wanneer gaan we nu die boterhammen eten? Ik ga de korstjes bewaren voor de eendjes. Zie je ze daar? Er zijn ook jonge eendjes!'

'Wat leuk! Laten we erheen gaan!' Nellie liet zich door Flo meeslepen naar de rand van het eiland. En daar zat echt een eendenfamilie tussen het riet genesteld. De jonge eendjes waren kleine, pluizige wezentjes en Nellie moest ervoor zorgen dat Flo op het droge bleef, om alleen maar te kijken en die kleine dingen niet te pakken.

Aan de andere kant van het park, in het afgesloten deel, stonden de enorme luchtafweerwapens, die 'tjak-tjak-kanonnen' werden genoemd, stilletjes naar de lucht te wijzen, klaar om in actie te komen bij de volgende luchtaanval. En toch zagen ze bij hun voeten een kleine herinnering eraan dat het leven doorging, zoals het dat altijd gedaan had.

*

Ze waren net bezig om weg te gaan toen het schrille gehuil van de luchtafweersirene klonk.

'Overdag? Echt waar?' zei Nellie met bonzend hart. Ze stopte alles in de picknickmand en greep Flo's hand. 'Kom op, rennen!'

'Nellieeee! Waar moeten we heen? Ik wil niet gebombardeerd worden!' riep Flo in paniek. Ze waren niet in de buurt van het ondergrondse station waar de familie meestal heen ging om te schuilen voor luchtaanvallen, en te dicht bij dat luchtafweergeschut dat waarschijnlijk doel was van de Duitse bommenwerpers. Ze stelde zich voor hoe de bommen op dat geschut vielen, met scherven die overal door het park vlogen en ze raakten. Hoe kleine Flo zou vallen, bloedend en dood... nee, dat mocht niet gebeuren. Ze moest haar zusje redden.

Er was een openbare schuilkelder bij de ingang van het park, waar ze langsgekomen waren bij de ingang van het park. Dat was niet meer dan een van die golfplaten dingen die ingegraven waren, maar daar moesten ze het maar mee doen. Alles was beter dan om in open terrein geraakt te worden. Terwijl Nellie rende, met Flo's handje stevig vast, kwam er een stel Duitse bommenwerpers over, laag genoeg dat ze het Luftwaffe-teken op de vleugels kon zien. Hun motoren brulden en jammerden, het geluid was duidelijk anders dan dat van de Engelse vliegtuigen die geregeld in formatie overvlogen om Duitse steden te gaan bombarderen. Flo stond stil en keek ernaar omhoog. Dit was misschien de eerste keer dat ze de vijand gezien had, bedacht Nellie. De bombardementen waren meestal 's nachts. Ze was bang dat de vliegtuigen boven ze elke moment het vuur konden openen met hun mitrailleurs, ongeacht de bommen die ze bij zich hadden.

'We moeten rennen, Flo!' drong ze aan en bad dat ze haar zusje kon beschermen. Ze kwamen bij de schuilkelder en ze duwde Flo voor haar zwaar hijgend erin. Ze hield Flo stijf vast met haar wang in de zachte krulharen van Flo. Ze hadden het goddank gehaald.

'Zo, dat was maar net op tijd, Miss,' zei een jongetje in de schuilkelder die zijn hondje vastklemde terwijl hij op adem probeerde te komen.

'Ik weet het. Begrijp niet waarom het luchtalarm zo laat was. We hadden haast geen tijd om hier te komen.'

'Tja, een aanval overdag, toch? Onze jongens letten er alleen maar 's nachts op, denk ik.'

Nellie dacht niet dat dat waar kon zijn en trok Flo op schoot. Ze hoopte dat haar ouders en haar broer George zich in veiligheid hadden kunnen brengen. Zoals iedereen in het East End hadden ze veel ervaring met luchtaanvallen. Maar hoe vaak die ook plaatsvonden, ze werd er nog steeds bang van – bij het idee dat dit een bom zou zijn waar haar naam op stond, dat dit haar laatste ogenblikken op aarde zouden zijn. Ze probeerde diep adem te halen om zichzelf te kalmeren en Flo niet te laten zien hoe bang ze was.

Het luchtafweergeschut begon, het geluid ervan was veel harder dan Nellie gewend was, omdat ze er zo dichtbij waren, maar het was geruststellend dat de stad verdedigd werd. In deze kleine schuilkelder kon maar een handjevol mensen. Er was alleen een houten plank om op te zitten en de grond was van aarde, het was heel wat anders dan de doolhof van het ondergrondse station die ze gewend waren. Daarbeneden hadden ze stapelbedden, wc's, een keuken die warm eten serveerde en zelfs een theatertje om ze te vermaken.

'Fijn dat we niet altijd hier hoeven te komen als er een aanval is, hè, Flo?' zei ze en sloeg haar armen steviger om haar zusje heen. Flo knikte en nestelde zich dichter tegen haar aan. Het was angstaanjagend om in dit kleine schuilkeldertje te zitten, terwijl je de vliegtuigen over je heen hoorde komen, samen met het geluid van die tjak-tjak-kanonnen en dan ook nog af en toe een dreun van de bommen. Daarbeneden in het metrostation waren de geluiden van de oorlog gedempter en waren ze makkelijker te

verdragen. En als ze daar met Em en Charlie en George was, had Nellie niet in haar eentje de verantwoordelijkheid voor Flo. Ze knipperde een traan weg en probeerde er kalm uit te zien.

Toen de laatste geluiden van de vliegtuigen en de kanonnen uitstierven, ging de alles-veilig-sirene af. Nellie ging met Flo de schuilkelder uit en ze begonnen naar huis te lopen, tussen de stofwolken door en het nieuwe puin. Toen ze de hoek omkwamen en Morpeth Street in liepen, met aan elke kant die rijen victoriaanse huizen, gooide George de voordeur van hun huis open, haar vader stond vlak achter hem.

'Ik was op straat,' zei George buiten adem, 'toen de bommenwerpers kwamen. Ze kwamen zo laag over!'

'Wij hebben ze ook gezien, vanuit onze schuilkelder,' reageerde Nellie rillend toen ze zich herinnerde hoe ze naar beneden kwamen, zo dicht bij de grond.

'Ik kon hun oogwit zien!' ging George door. 'De vent vooraan had blond haar, zoals Flo. Ik moest onder een bosje duiken, zodat hij me niet neer kon schieten.'

Charlie keek hem boos aan. 'Wat deed jij dan daar op straat? Je moet ogenblikkelijk naar een schuilkelder gaan zodra je de sirene van een luchtaanval hoort, dat heb ik je toch altijd gezegd?'

'Dat deed ik, pa, maar...' begon George.

'Nellie en Flo waren kilometers van de ondergrondse af, die waren in het park! Charlie schudde zijn vinger waarschuwend naar zijn zoon.

'Achthonderd meter, gek,' zei Nellie en keek minachtend naar haar broer.

'Zij zijn tenminste naar een schuilkelder gegaan.' Charlie haalde zijn handen door zijn haar. Hij leek ineens te beseffen dat zijn kinderen in gevaar geweest waren, op klaarlichte dag op een heldere zaterdag in september. Nellie moest er ook van rillen. Als Flo iets overkomen was terwijl ze daar waren, had ze zichzelf nooit vergeven.

Nellie knuffelde haar vader en zoende haar moeder, die ze snel het huis in duwde. 'Het is goed gegaan. We zijn allemaal veilig. Het begint nu wel weer, toch? Maar niet zo erg als in de Blitzkrieg.' In 1940 en 1941 waren er bijna elke nacht bombardementen geweest en hadden ze zo'n beetje in het ondergrondse station gewoond. Nellie moest er niet aan denken dat het weer zo erg zou worden.

'Ja, dat klopt,' zei Charlie. 'Die verdomde oorlog, hè? Zodra je denkt dat je eraan gewend bent en er goed mee om kan gaan, verzinnen ze weer iets nieuws, zoals dit. Op een zonnige middag en zo. Het is niet eerlijk.'

Nellie wilde net wat terugzeggen, toen er aangeklopt werd. 'Daar zul je Ruth en John hebben,' zei Em en ging snel opendoen.

Maar alleen John stond op de stoep, met een zwarte windhond aan de lijn. 'Sorry, Em, sorry, Charlie,' zei hij. 'Ruthie is vandaag niet fit genoeg om op de thee te komen. Die aanval van overdag heeft haar de kriebels gegeven.'

Zolang Nellie zich kon herinneren waren haar oom en tante elke zaterdag op de thee gekomen. Dat was een familietraditie. Taart en een paar kaartspelletjes en een heleboel gelach – oorlog of geen oorlog.

Ruth was de zus van Charlie en Nellie had haar haar leven lang goed gekend. Nellie en Babs liepen altijd weg van huis als ze ruzie hadden met hun ouders. Ruth gaf ze dan koekjes en zei dat ze altijd bij haar mochten blijven wonen en nooit meer naar huis hoefden. Al kregen de meisjes tegen het avondeten heimwee en wilden ze terug naar hun moeders. En al die tijd hadden Em en Mrs Waters geweten waar ze uithingen, want Ruth had een buurjongetje met een boodschap gestuurd.

'Doe haar de groeten,' zei Charlie. Nellie wist dat hij zich zorgen maakte over de gezondheid van zijn zuster. En voor een man die eraan gewend was om dingen te repareren, was het pijnlijk dat er niets gedaan kon worden aan de tuberculose waaraan ze

leed, die verergerd was door de vele nachten die ze in de vochtige schuilkelder had moeten doorbrengen.

Sinds het begin van de oorlog waren gezinnen dichter bij elkaar gekomen om steun bij elkaar te zoeken en ze kon het idee dat Ruth er niet was niet verdragen.

Nellie keek naar de hond, die aan haar hand snuffelde. 'Een nieuwe windhond? Waar is Oscar?'

John lachte. 'Dit ís Oscar. Herken je hem niet?'

Nellie keek bedenkelijk. De hond van haar oom, Oscar, was een gestreepte windhond. Deze hond was zwart, maar hij likte haar hand alsof hij haar kende.

'Heb je die truc weer uitgehaald?' vroeg Charlie grinnikend.

'Jawel. Die werkte eerder, moet het weer doen.'

'Wat voor truc, oom John?' vroeg Nellie.

Hij kwam dicht bij haar staan. 'Oscar staat bekend als winnaar. Als je hem zwart verft en aanmeldt voor een andere wedstrijd met een andere naam als onbekende, dan kun je goed op hem wedden. Hij wint, wij strijken het geld op, kat in het bakkie.' John knipoogde naar Nellie. 'Maakt niet uit of het oorlog is, we moeten alles aangrijpen om een beetje geld te verdienen.'

'Waar gaat hij meedoen en onder welke naam?' vroeg Charlie. 'Ik ga een poging wagen. Je weet maar nooit of ik wat win.'

'Walthamstow, acht uur vanavond. Zorg dat je op tijd bij het wedkantoor komt, Charlie. Zijn nieuwe naam is Heer van het Duister.'

Nellie moest lachen. 'Wat dramatisch! Nou, veel geluk voor Oscar en groetjes voor tante Ruth. Zo jammer dat we haar nu niet spreken.'

Em kwam terug met een sprits in een papiertje. 'Hier, voor Ruths avondeten, en zorg dat die hond ze niet te pakken krijgt.'

'Bedankt, Em. Die zal ze lekker vinden. O, en ze vroeg of ik jou deze wilde geven. Wij hebben ze niet nodig, wij hebben genoeg.' Hij gaf wat voedselbonnen aan Nellie.

'Bedankt, oom John,' lachte ze.

'We moeten delen wat we hebben, toch? Kom maar, jongen.' John ging weg met de hond en Charlie en Nellie zwaaiden hem na.

Zo ging het altijd – familie en vrienden deelden wat ze hadden, maakten er het beste van en waardeerden de aardigheden van elkaar. Dat zou ooit weer anders zijn, en dan zouden ze weer terug zijn bij hoe het voor de oorlog was, toen ze wel niet veel hadden, maar er overal wel genoeg van was.